

К. В. Клименко,
к. е. н., завідувач відділу бюджетної системи та фінансів інституційних секторів
економіки, ДННУ "Академія фінансового управління"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8295-1333>
Н. М. Ухналь,
доктор філософії з економіки, завідувач науково-організаційного відділу,
ДННУ "Академія фінансового управління"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8562-9355>
Є. М. Шалденко,
аспірант, ДННУ "Академія фінансового управління"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2193-4220>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.4.47

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНО-БЕЗПЕКОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

K. Klymenko,
Ph D in Economics, SESE "The Academy of Financial Management"
N. Ukhnaal,
Ph D (Economics), SESE "The Academy of Financial Management"
Ye. Shaldenko,
Postgraduate student, SESE "The Academy of Financial Management"

ORGANIZATIONAL AND FINANCIAL SUPPORT OF THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN ECONOMIC AND SECURITY INTEGRATION

Правосуддя відноситься до сектору державної безпеки, а судова влада, що виражається через нього, є гарантом забезпечення права громадян і організацій на захист їх законних інтересів, прав і свобод. Незалежність судової системи та її фінансовий суверенітет і — як наслідок — авторитет правосуддя у кожному суспільстві залежить від багатьох чинників. Актуальність фінансування у судовій системі залишається вкрай важливою та актуальною темою у суспільстві. Судова система є основою правової держави, забезпечуючи справедливість, захист прав та свобод громадян, вирішення конфліктів та підтримання правопорядку. Однак, незважаючи на її фундаментальне значення, існує низка проблем, пов'язаних з фінансуванням судів, які негативно впливають на ефективність та довіру до судової системи.

У статті в контексті документів Європейського Союзу, Організації безпеки та співробітництва в Європі та Організації економічного співробітництва та розвитку розглядаються пріоритети щодо розробки інтегрованих систем фінансового управління, котрі забезпечать стабільність та прозорість у фінансових процесах судової системи. Обґрунтовано рекомендації стосовно встановлення ефективних механізмів контролю за фінансами, вдосконалення системи збору та витрати бюджетних асигнувань, а також підвищення відповідальності в управлінні фінансами судів. Імплементация нормативно-правих норм, правил та стандартів європейського та міжнародного рівня сприятимуть фінансовій незалежності судів як фундаментального елементу правової системи, що необхідно розглядати як базис для розробки та впровадження ефективних стратегій фінансового управління судовою системою в умовах гарантування правової держави та забезпечення справедливості.

Justice lies within the realm of state security, and the judiciary, as its expression, serves as the guarantor of citizens' and organizations' right to protect their lawful interests, rights, and freedoms. The independence and financial sovereignty of the judicial system, and consequently, the authority of justice in any society, depend on numerous factors. The relevance of funding in the judicial system remains an extremely important and current topic in society. The judicial system is the cornerstone of the rule of law, ensuring justice, protection of rights and freedoms, conflict resolution, and maintenance of law and order. However, despite its fundamental importance, there are several problems related to court funding that negatively impact the efficiency and trust in the judicial system.

In this article, priorities for developing integrated financial management systems are explored in the context of European Union documents, the Organization for Security and Co-operation in Europe, and the Organization for Economic Co-operation and Development. These priorities aim to ensure stability and transparency in the financial processes of the judicial system. The article provides recommendations regarding the establishment of effective financial control mechanisms, the improvement of budget allocation collection systems, and the enhancement of financial management accountability in the courts.

The implementation of legal norms, rules, and standards at the European and international levels will contribute to the financial independence of the courts as a fundamental element of the legal system. This should be viewed as the basis for developing and implementing effective financial management strategies for the judicial system while guaranteeing the rule of law and ensuring justice. Considering the outlined challenges, it is imperative to address the financial issues in Ukraine's judicial system comprehensively. Integrated financial management systems, aligned with European standards, can foster stability, transparency, and efficiency, ultimately enhancing the overall effectiveness and trust in the judiciary. The implementation of these strategies is crucial for Ukraine's successful integration into the European legal space, ensuring a robust foundation for a fair and independent judicial system.

Ключові слова: фінансування судів; фінансування судової системи, бюджет, бюджетна декларація, управління фінансовим забезпеченням судової системи, воєнний стан.

Key words: financing of courts; financing of the judicial system, budget, budget declaration, management of financial support of the judicial system, martial law.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У демократичному та правовому суспільстві міцно утверджуються принципи верховенства права, рівності, свободи, поваги до людської гідності, дотримання прав людини. Ці цінності служать основою для створення справедливого та рівноправного суспільства, яке підтримує права всіх людей, незалежно від їх походження чи статусу. Принципи, які лежать в основі успішного розвитку та підтримки конкурентного ділового середовища, мають вирішальне значення. Важливо, щоб особи та організації віддавали пріоритет цим цінностям, оскільки вони формують основу культури, яка сприяє професіоналізму, повазі та інклюзивності. Дотримання цих принципів дозволить створити простір, котрий сприятиме зростанню соціально-економічних показників та довіри громадян до суспільних інститутів, поліпшенню співпраці з міжнародними партнерами.

Концепція фінансової незалежності судової системи є ключовою для забезпечення справедливості та ефективності юстиції. В рамках Європейського Союзу (ЄС) і Європейської організації з безпеки та співпраці (ЄБСЄ), а також Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), існує низка документів та рекомендацій, які визначають та регулюють аспекти фінансової незалежності судових органів. ЄС визнає важливість фінансової незалежності судів для гарантування правової держави та захисту основних прав громадян. Декілька ключових документів ЄС, таких як Конвенція про захист прав людини та основних свобод [1], Хартія основних прав ЄС [2], а також Рекомендації Ради Європи [3], надають рамки та принципи фінансової незалежності. Зокрема, Рекомендації CM/Rec(2010)12 визначають прозорість у фінансовому управлінні судовими органами та виключення будь-якого втручання, яке може вплинути на незалежність суддів. Щодо ЄБСЄ, організація активно сприяє розвитку правової системи та визнає фінансову незалежність судів як ключовий

аспект становлення правової держави. Документи, такі як Рекомендації [4; 5] та кодекси з питань доброчесності в судочинстві, висвітлюють важливість забезпечення фінансової стабільності судових органів для зміцнення правової системи. ОЕСР, в свою чергу, фокусується на забезпеченні ефективного управління та економічної стійкості. Принципи ОЕСР щодо ефективності та прозорості вказують на необхідність розробки ефективних фінансових механізмів управління судовою системою та надання їй достатніх ресурсів для безперешкодного функціонування. Розуміння джерел фінансування судової системи та пов'язаних з ними ризиків має вирішальне значення для забезпечення ефективності та незалежності судів. Джерела фінансування судів можуть мати наслідки для принципу рівності перед законом і незалежності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематикою управління фінансовим забезпеченням судової системи займалися такі вітчизняні вчені як: Загоруйко Н., Кравчук Г., Ладиченко В., Леськів Х., Машталір Ю., Письменний В., Сандрачук Я., Устинова І., Цибульський Ю. [6-12] та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — обґрунтування ключових напрямів управління фінансовим забезпеченням судової системи України.

Методи дослідження: для розв'язання поставленого завдання використані такі методи, як дедукція, індукція, порівняння, аналогія, аналіз, синтез, абстрактно-логічний.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Імплементація низки заходів, передбачених Угодою про асоціацію, є важливими етапами на шляху України до поглибленої інтеграції з Європейським Союзом, визначаючи вектор для політичних, економічних та соціокультурних змін у країні. Окрім гармонізації норм і стандартів у сфері торговельно-економічної діяльності, Угода передбачає впровадження політичних та правових реформ, спрямованих на підвищення демократії, захист прав людини, боротьбу з корупцією та зміцнення правової держави.

У сучасному суспільстві прояви екстремізму, сепаратизму, політичної нестабільності та недобросовісної господарської діяльності стають дедалі більш поширеними в країнах, що розвиваються. Це обумовлює звуження простору незалежного громадянського суспільства, натомість сприяння, зміцнення та захист справедливості, прав і цінностей, а також принципи солідарного співіснування та економічної конвергенції стають важливішими, ніж будь-коли. Цінності включають верховенство права, демократію, повагу до людської гідності та прав людини, рівність та свободу. Водночас поєднання зусиль органів влади, місцевого самоврядування, громадськості, бізнесу в рамках державно-приватного партнерства може сприяти дотриманню цих цінностей, маючи глибокий вплив на політичне, соціаль-

не, культурне та економічне життя. У цьому контексті варто згадати про Програму правосуддя Європейського Союзу [13] передбачає створення нового Фонду справедливості, прав і цінностей, який включає програму громадян, рівності, прав і цінностей, у загальному бюджеті ЄС відповідно до Регламенту 2021/692 [14] Європейського Парламенту та Ради.

Фінансування судової системи в сучасному суспільстві визнається як основоположний елемент забезпечення справедливості та реалізації верховенства права. Ефективне фінансування забезпечує не лише роботу судів, а й визначає їхню дієздатність та здатність реагувати на зростаючі виклики. Судова система потребує значних фінансових ресурсів для забезпечення зарплат суддів, обслуговуючого персоналу, ведення справ та розвитку необхідної інфраструктури. Недостатнє фінансування може впливати на швидкість розгляду справ, викликати невдоволення громадян і підірвати довіру до судової системи. Однією з конституційних гарантій, що несе в собі унікальний характер, стосується спеціального порядку фінансування судів. Ключовим механізмом забезпечення цієї гарантії стає невід'ємне зобов'язання держави відділяти кошти для забезпечення фінансування та створення належних умов для функціонування судової системи і реалізації їх діяльності через розподіл видатків з державного бюджету країни на утримання судів.

Основним джерелом фінансування судової системи є, як правило, бюджетні видатки. Однак ці асигнування можуть бути вразливими до політичних рішень або скорочуватися під час економічних спадів (наприклад, внаслідок глобального пандемічного шоку та його наслідків, ризиків воєнного характеру), що призводить до порушення фінансової стабільності в судовій системі. Як наслідок, недостатній обсяг доступних ресурсів для реалізації правосуддя ймовірно обумовить неналежне надання судових послуг. Іншими джерелами фінансування є судові збори та платежі сторін. Суди покладаються на внески та виплати сторін у судовому процесі як на додаткове джерело доходу. Однак це може створити ризик більшого впливу заможніших учасників на судові рішення, ставлячи під сумнів принцип рівності перед законом. Ще одним джерелом є зовнішні гранти та пожертви від міжнародних організацій або благодійних фондів, однак це може мати зовнішній вплив на судові рішення та порушити принципи незалежності. Потенційні ризики, пов'язані з цими джерелами фінансування, включають залежність судових органів від політичних факторів, високий рівень корупційних ризиків та можливість конфлікту інтересів між учасниками судових процесів. Для зменшення цих ризиків, диверсифікація джерел фінансування є ключовою стратегією. Використання поєднання бюджетних асигнувань, судових зборів і зовнішніх грантів може забезпечити стійкість фінансування судової системи, запобігаючи її залежності від конкретних джерел. Запровадження системи ефективного контролю за використанням фінансів та забезпечення прозорості фінансових процесів також може допомогти уникнути корупції та забезпечити належний розподіл ресурсів у судовій системі. Підсумовуючи, розуміння джерел фінансування та їхніх ризиків є важливим для розробки реформ, спрямованих на

стійкість та незалежність фінансування судової системи, котрі є основою для забезпечення справедливості та верховенства права в суспільстві.

Питання повного фінансування судів зводиться до кількох важливих теоретичних і практичних аспектів, що виникають в управлінських та правових питаннях їх організації та діяльності. По-перше, широке поширення в національній та світовій практиці має спосіб формування бюджетів організацій (бюджетування) орієнтоване на результат. Однак для фінансування судів такий підхід може бути застосований лише як методологія [15]; критерії ефективності та продуктивності не співвідносяться з принципами правосуддя. Цілі справедливості та гарантії захисту прав громадян та організацій обмежують застосування інструментів продуктивності в судовій системі, що передбачають особливості формування бюджету судів, а також забезпечують повне і незалежне правосуддя. По-друге, для повного фінансування та покриття потреб у штатних одиницях судів важливо враховувати оцінку робочого навантаження на суди або середньозваженого навантаження [16]. Основними елементами зазначеної методики визнаються середньозважені норми трудовитрат у справах з рівним рівнем складності. Проблема розрахунку трудовитрат як необхідного виміру праці судді та праці персоналу апарату при розгляді та вирішенні різних справ по-різному вирішується в доктрині та практиці інших країн і є дискусійним питанням судового адміністрування [17].

Однією з істотних складових належного функціонування судів є дотримання принципу справедливого судового розгляду протягом розумного строку (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини). Мова йде про оцінку діяльності судів на основі критеріїв: завантаженості, тривалості розгляду, тривалості затримок та впровадженні заходів щодо їх скорочення та підвищення ефективності. Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи (European Commission for the Efficiency of Justice, CEPEJ) [18] розроблено показники ефективності судів на міжкраїновому рівні, серед яких першим показником є коефіцієнт розгляду справ, який вказує на здатність судів і судової системи справлятися з надходженням нових справ. Другим індикатором є розрахований час диспозиції, котре розраховується як співвідношення між незавершеними справами та вирішеними справами (у днях), показуючи теоретичну тривалість розгляду судом усіх незавершених справ. Однак оцінювати розрахункові дані з різних циклів слід з обережністю через виклики надзвичайної ситуації, спричиненою пандемією COVID-19, у 2020—2021 рр.

Експерти Венеціанської комісії [19] стверджують, що винагорода суддів має відповідати авторитету цієї професії, і що відповідна винагорода потрібна для захисту суддів від необґрунтованого зовнішнього втручання. Позитивним прикладом є, як видається, Конституція Польщі, яка гарантує таку винагороду суддів, яка відповідає авторитету їхньої посади та сфері їхніх обов'язків. Рівень винагороди має визначатися з урахуванням соціальних умов кожної країни та відповідати рівню винагороди високопосадовців в інших професійних сферах. Продовжуючи цю думку, варто зазначити, що у низці країн, переважно постсоціалістичних, судді от-

римували негрошові пільги, наприклад, при отриманні певних товарів та послуг, включаючи квартири, машини тощо. Це було обумовлено, по-перше, соціалістичною системою розподілу товарів, яка раніше існувала та залежала від центрально-адміністративного планування, та по-друге, пов'язане з переходом до ринкової економіки. На підтримку такого нефінансового виділення житла висувують аргумент, що це можна робити з урахуванням індивідуальних потреб, тому що зарплати встановлюються на всіх рівнях для всіх суддів у цій категорії, без можливості врахування відмінностей між ними та надання підтримки тим, хто має особливі потреби. Проте оцінка соціальних потреб та диференціація між суддями є чинником до зловживань та застосування суб'єктивних критеріїв. Саме тому вони є потенційною загрозою незалежності суддів. При тому, що в деяких країнах важко відразу ж відмінити такі негрошові пільги, оскільки вони сприймаються як необхідне забезпечення соціальної справедливості, однак варто виключити такі пільги та замінити їх на відповідний рівень заробітної плати.

Безпосередній зв'язок між незалежністю суддів та рівнем фінансування судів є важливою складовою судової системи. Незалежність суддів є фундаментом правової системи та гарантом справедливості, яке полягає у стійкості до будь-яких зовнішніх впливів чи тисків. Якщо судді не мають достатніх фінансових ресурсів для своєї діяльності, це може суттєво вплинути на їхню незалежність та об'єктивність при вирішенні справ. Перш за все, недостатнє фінансування може вплинути на заробітну плату суддів і створює ситуації, сприяючи поширенню корупційних ризиків та розвитку непотичної системи. Додатково, адекватне фінансування важливе для забезпечення судів необхідними технічними та інфраструктурними засобами. Сучасні технології можуть значно полегшити роботу суддів та підвищити ефективність судочинства. Крім того, фінансування є ключовим чинником для навчання та підвищення кваліфікації суддів. Отже, фінансування судів має істотний вплив на незалежність та ефективність судової системи. Забезпечення достатніми умовами для незалежної діяльності судових інституцій може сприяти об'єктивності правосуддя, а також суттєво зросте рівень ефективності та довіри громадян до судової системи.

Щодо України, розглянемо особливий порядок фінансування судових органів з Державного бюджету, розрахований на обсяги, які гарантують належні економічні умови для повного і абсолютно незалежного правосуддя, націленого на надання судам фінансування для забезпечення їх незалежності та забезпечення судової діяльності відповідно до принципів і положень Конституції країни. Норма Конституції України, а саме частина 1 ст. 130, визначає важливий принцип в системі влади та правосуддя [20]. Згідно з цією статтею, держава зобов'язана забезпечувати не лише існування судів, але й створювати належні умови для їхньої діяльності та функціонування суддів. Зазначена конституційна норма підкреслює важливість державного зобов'язання створювати сприятливі умови для судів і суддів, щоб забезпечити ефективність та незалежність судової системи в інтересах правосуддя та довіри громадян до судового процесу.

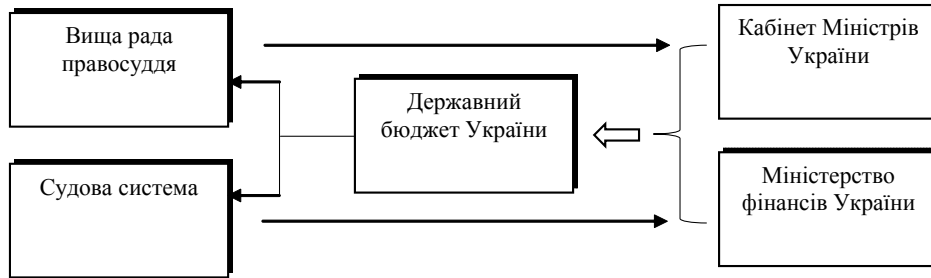

Рис. 1. Організаційно-фінансове забезпечення судової системи України

Джерело: розроблено авторами.

Норма ст. 146 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" закріплює принципи створення умов для фінансування судів та функціонування діяльності суддів. Закон визнає, що це завдання лежить на державі, і це відповідає загальним принципам правосуддя та забезпечення незалежності судової системи [21]. Визначення фінансування та створення належних умов для судової системи відповідно до нормативно-правових актів підкреслює необхідність забезпечення судів достатніми фінансовими ресурсами, обладнанням та інфраструктурою для їх функціонування. Забезпечення оптимального функціонування судової влади передбачає докладне визначення у Державному бюджеті України обсягів видатків на утримання судів на рівні, не нижче того, який гарантує повноцінне та абсолютно незалежну реалізацію правосуддя відповідно до закону.

Відповідно до положення ст. 148 зазначеного Закону, що закріплює основні принципи фінансування судів в Україні, зазначено: чітке визначення фінансування всіх судів, незалежно від рівня чи їхньої принципової важливості, котре здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету; видатки на утримання судів вважаються захищеними статтями бюджету, що свідчить про їхню важливість та необхідність для забезпечення незалежності та ефективності судової системи. Це положення закону підкреслює зобов'язання держави забезпечувати стабільне та надійне фінансування судової системи. Захищеність видатків на утримання судів також вказує на важливість незалежності та функціонування судів як ключового елемента правової системи України.

Частиною 3 ст. 148 згаданого Закону визначено, що функціональний розподіл державного бюджету стосовно грошового забезпечення судової системи здійснюють: Верховний Суд; вищий спеціалізований суд; Державна судова адміністрація (щодо фінансування інших судових органів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів, Служби судової охорони та Державної служби судової адміністрації); Вища рада правосуддя.

Відповідно до ст. 33 Бюджетного кодексу [22], щорічно Міністерство фінансів взаємодіє з іншими ключовими розпорядниками коштів з метою визначення цілей та пріоритетних завдань. Це відбувається відповідно до настанов, визначених у річному посланні Президента України до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище країни, Програми діяльності Уряду, а також програмних і прогнозних документах соціального й економічного розвитку. Формування Бюджетної декларації належить до стратегічних документів бюджетного пла-

нування та включає в себе визначення пріоритетів фінансового забезпечення функцій держави. Цей документ, що орієнтується на середньостроковий період, включає важливі положення, котрі стосуються фінансового забезпечення судової гілки влади та гарантій незалежності судів. У Бюджетній декларації визначаються конкретні заходи та алокації ресурсів, спрямовані на забезпечення ефективної діяльності судової системи. Це включає в себе визначення бюджетної підтримки, необхідної для розвитку судових інституцій, забезпечення сучасного технічного та інформаційного обладнання, підвищення рівня соціального забезпечення суддів та інших аспектів, які визначають стабільність та ефективність судової системи.

У відповідності до ст. 36 Бюджетного кодексу України, Міністерство фінансів, здійснюючи аналіз бюджетних запитів та враховуючи положення та показники, визначені у Бюджетній декларації, яка схвалена у році, що передує плановому, а також враховуючи рекомендації комітету з питань бюджетної політики, розробляє проєкт закону про Державний бюджет України на плановий бюджетний період. З урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя визначаються видатки на утримання судів у структурі бюджету. Ст. 3 Закону України "Про Вищу раду правосуддя" [23] надані раді повноваження полягають у внесенні на розгляд уряду обсягу бюджетних видатків на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до чинних норм Бюджетного кодексу України. Пропозиції ради, котра є важливим органом у формуванні та реформуванні судової системи, мають значення у визначенні обсягів фінансування [24]. Рис. 1 відображає організаційно-фінансове забезпечення судової системи України.

Згідно з Бюджетним кодексом, Вища рада правосуддя має додаткові повноваження у сфері бюджетування судів, органів та установ системи правосуддя: пропозиції про зменшення бюджетних призначень на утримання судів, інших органів і установ системи правосуддя; погодження щодо перерозподілу видатків в системі Державної служби судової адміністрації (ДСА) України; перерозподіл видатків, що здійснюється ДСА, у період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, може проводитися без погодження з радою. Важливою є умова, що цей перерозподіл відбувається відповідно до положень п. 41 розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу. Ці норми надають раді можливість активно впливати на бюджетні аспекти судової системи та забезпечувати ефективне використання бюджетних ресурсів відповідно до потреб та пріоритетів правосуддя. Так, згідно із

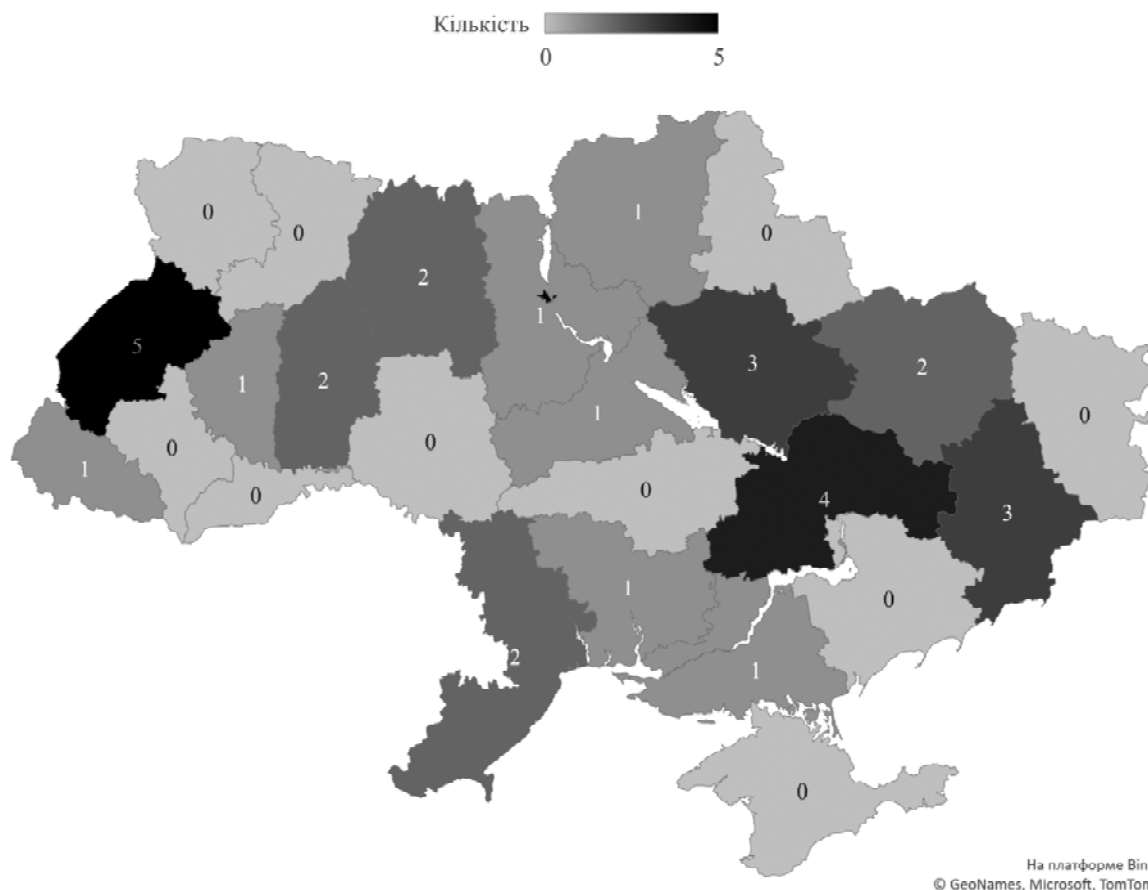

Рис. 2. Кількість звернень щодо проблем фінансування судів у 2022 р. за регіональним розподілом

Джерело: Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/fin-map#2>.

Законом України "Про Вищу раду правосуддя", установлено, що Вища рада правосуддя має повноваження погоджувати перерозподіл бюджетних видатків між судами, за винятком Верховного Суду. Це відзначено у п. 18 ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону. Це повноваження надає раді додатковий рівень контролю та участі в розподілі бюджетних ресурсів між інстанціями судової системи, що відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності та рівномірності фінансування судів на різних рівнях. Це також сприяє забезпеченню судів необхідними ресурсами для незалежного та ефективного виконання їхніх завдань. Водночас п. 17 ч. 1 ст. 3 Закону України "Про Вищу раду правосуддя" визначає важливий аспект у регулюванні питань фінансування судової влади. Згідно з цим положенням, рада має повноваження затверджувати нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів за поданням ДСА. Затвердження цих нормативів здійснюється на підставі пропозицій та рекомендацій, які надає ДСА. Цей механізм дозволяє забезпечити консолідацію зусиль управлінських та регулюючих органів для ефективного функціонування судів та забезпечення їхньої незалежності.

Так, питання оплати праці працівників апаратів/секретаріатів судів, органів та установ системи правосуддя визначається нормами законодавства України щодо визначення посадових окладів. Посадовий оклад є основою та гарантованою складовою заробітної плати

працівників у державному секторі, включаючи судову систему. Зокрема, визначення посадових окладів та система оплати праці регулюються такими нормативними актами, як: ЗУ "Про оплату праці", котрий визначає загальні принципи оплати праці, включаючи визначення посадових окладів та умов оплати праці в державному секторі; ЗУ "Про Державний бюджет України", котрим передбачаються кошти на оплату праці для різних категорій працівників, включаючи тих, хто працює в апаратах/секретаріатах судів та інших органів правосуддя; інші нормативно-правові акти. Застосування цих законодавчих актів допомагає врегулювати систему оплати праці в судовій системі та забезпечити відповідність оплати праці здобутим освітнім та кваліфікаційним рівнем працівників, а також рівень відповідальності та обсяг виконуваних обов'язків. Згідно з ч. 1 ст. 150 ЗУ "Про судоустрій і статус суддів", оплата праці та соціальні гарантії працівників апаратів місцевих, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, апарату Верховного Суду, секретаріатів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, ДСА України, Служби судової охорони регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом. Це означає, що оплата праці та соціальні гарантії для працівників зазначених судів та адміністративних установ, пов'язаних із судовою системою, регулюються загальним законодавством про державну службу, але з врахуванням особ-

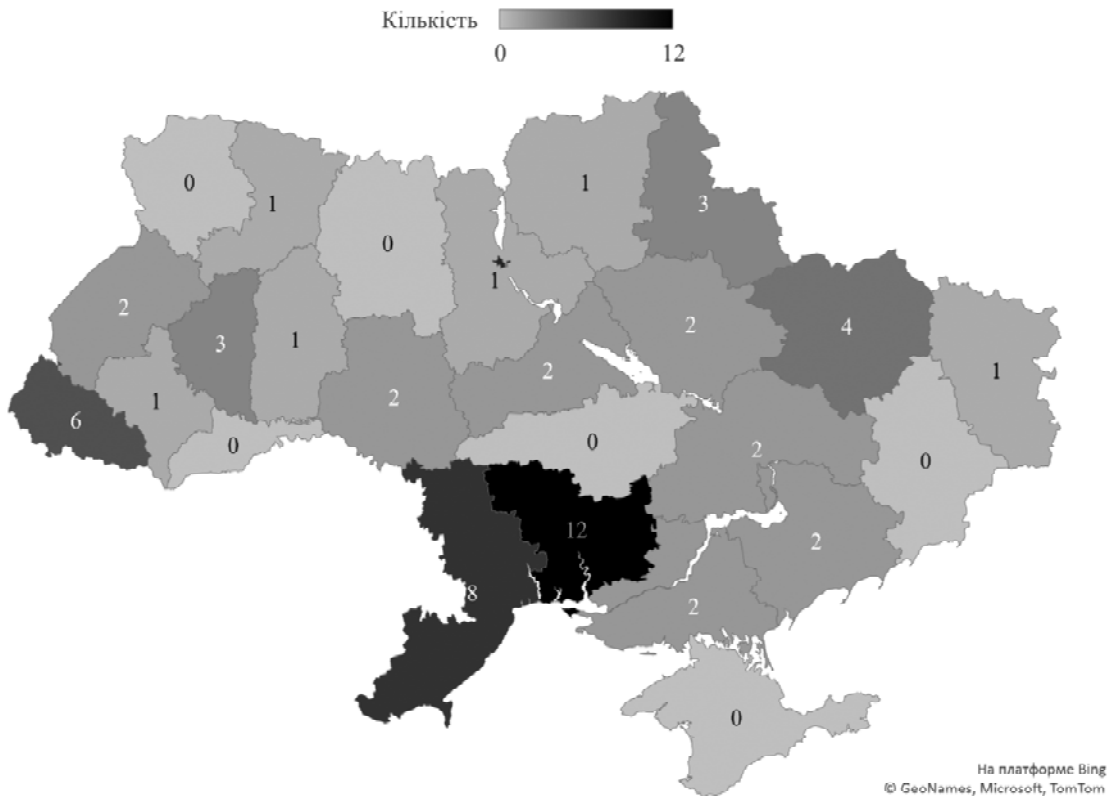

Рис. 3. Кількість звернень щодо проблем фінансування судів у 2023 р. за регіональним розподілом

Джерело: Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/fin-map#2>.

ливостей, що визначені Законом про судоустрій і статус суддів.

Проблема оптимізації судів обумовлюється збільшенням кількості звернень в умовах обмежених ресурсів, не дозволяючи впоратися зі зростаючим та надмірним обсягом справ. На рис. 2—3 відображено обсяги звернень стосовно проблем фінансування судів у 2022—2023 рр. за регіонами України.

У листопаді 2023 р. прийнято державний бюджет України на 2024 р. і варто відзначити значне збільшення видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами, а також функціонування органів і установ системи правосуддя, згідно з яким зростуть витрати на всі суди (+3,2 млрд грн), крім Вищого суду з питань інтелектуальної власності, передбачено на роботу антикорупційних органів: НАБУ — 1,9 млрд грн (+48,6%), НАЗК — 1,3 млрд грн (+11,4%), Агентство з пошуку та управління корупційними активами — 189,1 млн грн (+0,2%), БЕБ — 1,3 млрд грн (+77,8%). У 2024 р. на ці цілі передбачено 20,5 млрд грн, з яких 17,3 млрд грн призначено за загальним фондом. Порівняно з попереднім роком, коли на ці цілі передбачено було 17,3 млрд грн (14,5 млрд грн за загальним фондом), що представляє суттєвий ріст. Бюджет враховує значне збільшення видатків на Вищу кваліфікаційну комісію суддів (ВККС), які складуть 208,9 млн грн у порівнянні з 163,5 млн грн у 2023 р., Національній школі суддів передбачено 75,5 млн грн. Окремо слід відзначити зростання асигнувань на Верховний Суд, які складуть 2,4 млрд грн (+0,4 млрд грн), на Вищий антикорупційний суд, де передбачено 433,35 млн грн (+140 млн грн).

Витатки на Вищу раду правосуддя зростають на понад 110 млн грн, до 342,73 млн грн у 2024 році, порівняно з 232,5 млн грн у 2023 році. Таким чином, затверджений бюджет визначає важливі напрями фінансування судової системи, спрямовані на підвищення її ефективності та забезпечення незалежності [25; 26].

Повноваження визначають роль та відповідальність ради у формуванні бюджету для судової системи. Їх включення в закон підкреслює важливість участі ради в процесі прийняття рішень щодо виділення коштів на функціонування та розвиток правосуддя в Україні, а також відображає важливість співпраці між владою та органами, відповідальними за правосуддя, в питаннях фінансування та реформ. Ця участь забезпечує більш широкий інституційний підхід до фінансування судової системи, дозволяючи забезпечити необхідні ресурси для незалежності та ефективності судів у виконанні своїх функцій.

У контексті тяжкої фінансової ситуації, що мала місце в діяльності місцевих та апеляційних судів упродовж останніх років, Вища рада правосуддя наголошувала на важливості належного фінансування судів у 2022 році під час бюджетного процесу. Це вказує на серйозні проблеми щодо забезпечення необхідних ресурсів для здійснення юридичних процедур та забезпечення ефективності судової системи в Україні. Звертання ради до представників уряду та парламенту свідчить про бажання уникнути повторення попередніх фінансових труднощів і забезпечити стабільне та адекватне фінансування судової системи. Це може включати в себе виділення достатніх коштів для оплати праці суддів та

персоналу, покращення інфраструктури судів, а також забезпечення необхідних ресурсів для проведення судових процесів. Такі заходи є важливими для забезпечення ефективності правосуддя, підтримання робочого навантаження суддів на високому рівні і забезпечення доступу до судової системи для громадян. Важливо, щоб фінансування судів було розглянуто як інвестиція в зміцнення правової системи та гарантування прав і свобод громадян.

Вирішення актуальних питань фінансового та матеріального забезпечення діяльності судів та приведення судової системи до міжнародних стандартів є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає взаємодії всіх гілок влади. Спільні зусилля законодавчої, виконавчої та судової гілок влади є ключем до ефективного розв'язання цих питань. Ця співпраця повинна базуватися на взаємному врахуванні аргументів та позицій судової гілки влади. Важливо враховувати висновки та рекомендації міжнародних правозахисних організацій, які можуть слугувати орієнтирами для реформування судової системи.

Для досягнення успішних результатів у цьому напрямі необхідно враховувати наступні аспекти: забезпечення судової системи достатніми фінансовими ресурсами не лише для оплати праці, але й розвитку та впровадження сучасних технологій; доступ громадськості до судових рішень та інформації про діяльність судів для підвищення довіри громадськості; впровадження ефективних та інноваційних практик у судові процеси для поліпшення їхньої продуктивності та ефективності; незалежність та автономія судової гілки влади, що є передумовою для її ефективності та справедливості.

Перспективним напрямом подальших досліджень стосовно фінансування судів може бути розгляд різних аспектів, що впливають на ефективність та стабільність фінансування судової системи: оптимізація фінансових ресурсів (ефективність витрат та пошук оптимальних моделей фінансування для забезпечення якісної роботи судів; аналіз розподілу бюджетних асигнувань між різними рівнями судів та їхніми функціональними обов'язками); фінансова стійкість судів; система внутрішнього контролю (аналіз ефективності внутрішнього контролю та аудиту фінансових процесів у судовій системі; розробка та впровадження механізмів запобігання корупції та недобросовісному використанню коштів); вплив фінансування на якість правосуддя; участь громадськості; оцінка міжнародного досвіду у фінансуванні судових систем та адаптація кращих практик для українського контексту.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження, стосовно фінансування судової системи України, можна зробити декілька висновків. Країна стикається з серйозними викликами у забезпеченні належного рівня фінансування судів та забезпеченні незалежності судової влади. Попри зростання обсягів видатків ситуація залишається надто критичною. Не всі напрями фінансування отримали достатню підтримку, що викликає ряд проблем в судовій системі. Важливо відзначити, що дефіцит фінансових ресурсів суттєво ускладнює оплату праці працівників апа-

ратів судів, витрати на комунальні послуги та енергетичні ресурси. Також залишаються невирішеними проблемами з виконанням судових рішень та забезпеченням адекватного розвитку інфраструктури.

Важливим елементом висновків є визначення потреб у подальших дослідженнях та діях для вирішення проблеми. Підвищення фінансової стійкості судової системи вимагає комплексного підходу та участі всіх гілок влади. Okремо варто відзначити важливість врахування думки судової гілки влади у розробці стратегій фінансування. Забезпечення адекватного фінансування визначається не лише кількістю коштів, але й їхньою раціональною розподіленістю. Зазначена проблематика виголошує важливість належного фінансування судів як основної передумови їх незалежного функціонування. Досягнення цього вимагатиме вдосконалення бюджетної політики та розроблення нових підходів до фінансового забезпечення правосуддя в Україні. Важливо враховувати, що плановані видатки в значній мірі не покривають всі потреби судів. Проблема низького рівня заробітної плати працівників апаратів судів, нестача коштів на різні поточні витрати та виклики, пов'язані із сплатою комунальних послуг, залишаються актуальними.

Таким чином, важливо акцентувати на потребі у комплексному підході до питань фінансування судів, врахування думки судової гілки влади та забезпечення оптимального використання бюджетних ресурсів для покращення якості та ефективності судочинства в Україні.

Належне фінансування судів дозволить впроваджувати сучасні технології для автоматизації робочих процесів, що пришвидшить вирішення справ та покращить їхню ефективність і результативність з відповідним рівнем якості суддівства. Також важливо враховувати фінансування програм професійного розвитку для суддів та інших правозахисних фахівців. Надання належного обсягу фінансових ресурсів судовій системі сприятиме забезпеченню правосуддя для всіх шарів населення. Фінансування також важливе для створення сучасного інформаційного простору, що підвищить відкритість та доступність правосуддя для громадян. У вирішенні сучасних викликів та змін у соціальній та економічній сфері, забезпечення адекватного фінансування судової системи визнається пріоритетним завданням. Це визначає не лише стабільність роботи судів, але й довіру громадян до правосуддя, що є фундаментальним елементом правової системи будь-якої країни.

Література:

1. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 (ратифіковано Україною 17.07.1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>.
3. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78.

4. Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia. OSCE. 2010. URL: <https://www.osce.org/odihr/KyivRec>.

5. Recommendations on Judicial Independence and Accountability (Warsaw Recommendations). OSCE. 2023. URL: <https://www.osce.org/odihr/552718>.

6. Загоруйко, Н. С. Фінансове забезпечення діяльності місцевих судів. Методологічні проблеми фінансової теорії та практики. 2021. Вип. 6. С. 86—88.

7. Кравчук Г. А. Правові основи фінансування судової влади в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук, спец. 12.00.07. Київ, 2011.

8. Ladychenko V., Bryhinets O., Uliutina O., Pankova L., Gulac O. Features of regulatory regulation of state financing of maintenance of jury trial in Ukraine. *Revista Juridica Portucalense*. 2022. No. 32. P. 300-319. URL: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-13).

9. Письменний В.В. Фінансування судової влади в умовах побудови незалежної судової системи в Україні. Вісник Запорізького національного університету. Серія "Економічні науки". 2013. №4. С. 142—147.

10. Сандрачук Я. В. Окремі проблеми фінансового забезпечення діяльності адміністративних судів: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути" (м. Дніпро, 17—18 серпня 2020 року). Дніпро, Міжнародний електронний науково-практичний журнал "WayScience". С. 423—425.

11. Устинова І. Окремі питання фінансування суддів. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник "Повітряне і космічне право". 2023. № 1 (66), 91—96. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.66.17422>.

12. Леськів Х. В. Машталір Ю. І., Цибульський Ю. І. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності. Молодий вчений. 2017. № 5. С. 249—253.

13. Regulation (EU) 2021/693 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Justice Programme and repealing Regulation (EU) No 1382/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0693&qid=1704534150550>.

14. Regulation (EU) 2021/692 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Citizens, Equality, Rights and Values Programme and repealing Regulation (EU) No 1381/2013 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (EU) No 390/2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/692/oj>.

15. Lienhard A., Kettiger D. et al. Combining a weighted caseload study with an organizational analysis in courts: first experiences with a new methodological approach in Switzerland. *International journal for court administration*. 2015. Vol. 7, no. 1. P. 27—36.

16. Lienhard A., Kettiger D. Caseload Management in the Law Courts: Methodology, Experiences and Results of the first Swiss Study of Administrative and Social Insurance Courts. *International Journal For Court Administration*. 2010. Vol. 3, no. 1. P. 30—49.

17. Kleiman M., Schauffler R. et al. Weighted caseload: a critical element of modern court administration

International Journal of the Legal Profession. 2019, vol 26, no. 1, pp. 21—32.

18. Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/896542d3-415e-11ee-b2f2-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>.

19. Draft Report on the Independence of the Judicial System: Part I: The Independence of Judges. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JD\(2009\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JD(2009)001-e).

20. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

21. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

22. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

23. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

24. Узагальнення з питань забезпечення фінансування судової системи у 2021 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_zabezp_fin-nya_sudovoyi_systemy.pdf.

25. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20>.

26. Видатки на судову владу у 2024 році збільшать більш, ніж на 3 млрд грн порівняно з 2023 роком. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/280841-raskhody-na-sudebnuyu-vlast-v-2024-godu-uvelichat-bolee-chem-na-3-mlrd-grn-po-sravneniyu-s-2023-godom>.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1997), "The European Convention on Human Rights", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed 04 January 2024).

2. European Union (2000), "Charter of Fundamental Rights of the European Union", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (Accessed 04 January 2024).

3. Committee of Ministers of the Council of Europe (2010), "Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities", available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78 (Accessed 05 January 2024).

4. OSCE (2010), "Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia", available at: <https://www.osce.org/odihr/KyivRec> (Accessed 05 January 2024).

5. OSCE (2023), "Recommendations on Judicial Independence and Accountability (Warsaw Recommendations)", available at: <https://www.osce.org/odihr/552718> (Accessed 05 January 2024).

6. Zahoruyko, N.S. (2021), "Financial support for the activities of local courts", *Metodolohichni problemy finansovoyi teorii ta praktyky*, issue 6, pp. 86—88.

7. Kravchuk, H.A. (2011), "Legal basis of financing of judicial power in Ukraine", Ph.D. Thesis, Law, Kyiv, Ukraine.
8. Ladychenko, V., Bryhinets, O., Uliutina, O., Pankova, L. and Hulac, O. (2022), "Features of regulatory regulation of state financing of maintenance of jury trial in Ukraine", *Revista Juridica Portucalense*, vol. 32, pp. 300-319. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-13)
9. Pysmennyi, V.V. (2013), "Financing of the judiciary in the context of building an independent judicial system in Ukraine", *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Seria "Ekonomichni nauky"*, vol. 4, pp. 142—147.
10. Sandrachuk, Ia.V. (2020), "Separate problems of financial support for the activity of administrative courts", *Tezy dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Intehratsia osvity, nauky ta biznesu v suchasnomu seredovyshchi: litni dysputy [Abstracts of reports on the II International Scientific and Practical Internet Conference. Integration of Education, Science and Business in the Modern Environment: Summer Debates]*, Dnipro, Ukraine, August 17—18, pp. 423—425.
11. Ustinova, I. (2023), "Separate issues of financing judges", *Naukovi pratsi Natsional'noho aviatyynoho universytetu. Seria: Yurydychnyi visnyk "Povitriane i kosmichne pravo"*, vol. 1(66), pp. 91—96, available at: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.66.17422> (Accessed 21 December 2023).
12. Leskiv, H.V., Mashtalir, Yu. I. and Tsybul'skyi, Yu.I. (2017), "Financing of the judicial branch of government of Ukraine as a guarantee of judicial independence", *Young scientist*, vol. 5, pp. 249—253.
13. European Union (2021), "Regulation (EU) 2021/693 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Justice Program and repealing Regulation (EU)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021-R0693&qid=1704534150550> (Accessed 15 January 2024).
14. European Union (2021), "Regulation (EU) 2021/692 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Citizens, Equality, Rights and Values Program and repealing Regulation (EU) No 1381/2013 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (EU)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/692/oj> (Accessed 15 January 2024).
15. Lienhard, A., Kettiger, D. et al. (2015), "Combining a weighted caseload study with an organizational analysis in courts: first experiences with a new methodological approach in Switzerland", *International journal for court administration*, vol. 7, no. 1, pp. 27—36.
16. Lienhard, A., Kettiger, D. (2010), "Caseload Management in the Law Courts: Methodology, Experiences and Results of the first Swiss Study of Administrative and Social Insurance Courts", *International journal for court administration*, vol. 3, no. 1, pp. 30—49.
17. Kleiman, M., Schauffler, R. et al. (2019), "Weighted caseload: a critical element of modern court administration", *International journal of the legal profession*, vol. 26, no. 1, pp. 21—32.
18. European Union (2021), "Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States", available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/896542d3-415e-11ee-b2f2-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> (Accessed 15 January 2024).
19. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) (2009), "Draft Report on the Independence of the Judicial System: Part I: The Independence of Judges", available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JD\(2009\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JD(2009)001-e) (Accessed 04 January 2024).
20. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (Accessed 04 January 2024).
21. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Law of Ukraine "On the judicial system and the status of judges", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (Accessed 04 January 2024).
22. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Accessed 04 January 2024).
23. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Law of Ukraine "On the High Council of Justice", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (Accessed 04 January 2024).
24. High Council of Justice (2021), "Generalization on issues of ensuring financing of the judicial system in 2021", available at: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_zabezp_fin-nya_sudovoyi_systemy.pdf (Accessed 16 January 2024).
25. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2024", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20> (Accessed 16 January 2024).
26. Judicial Legal Newspaper (2023), "Expenditures on the judiciary in 2024 will increase by more than UAH 3 billion compared to 2023", available at: <https://sud.ua/uk/news/publication/280841-raskhody-na-sudebnuyu-vlast-v-2024-godu-uvelichat-bolee-chem-na-3-mlrd-grn-po-sravnenni-yu-s-2023-godom> (Accessed 16 January 2024).

Стаття надійшла до редакції 28.01.2024 р.

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663